עלים
עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה שביעית: גליון ט | שבת קודש פרשת תולדות | ד' כסלו ה'תשפ"ז

עלה גדול

ממשנת רבי אהרן

לרגל מלאת ס"ד שנים להסתלקותו של מורינו ראש הישיבה הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, ביום ב' כסלו הבעל"ט, ייחדנו מדור זה לזכרו.

מתלמידיו של רבי אהרן

פנינים יקרים מתוך ספרי עלה זית, דברים שנאמרו עליו ושנשמעו מפיו ע"י תלמידיו ומקורביו

היתר אשת אח למצות יבום בגמרא (יבמות ג, ב) ילפינן מלצרור שמענו עונש מנין, ופי' רש"י אם ייבם ערוה או צרה [והאיבעיא בערוה היינו לענין כרת דאשת אח], ומסיק כי כל אשר יעשה ונכרתו. וצ"ע כיון דפטור מיבום ממילא קאי באיסור אשת אח ולמה לי קרא.

והנה תוס' (יבמות ב, א ד"ה ואשת אחיו מאמו) הביאו תורת כהנים דילפינן מ'נדה היא' דליכא כרת באשת אחיו מאמו, וז"ל התו"כ, ואיש אשר יקח את אשת אחיו באשת אחיו מאביו וכו', או אינו אלא באשת אחיו מאמו, והדין נותן וכו' מה אחות אביו ואחות אמו בין מן האב בין מן האם אף אשת אחיו וכו', ת"ל נדה היא, מה נדה יש לה היתר ויש לה איסור אף אשת אח וכו' וזו היא אשת אחיו מאביו וכו' אם יש לה בנים אסורה אין לה בנים מותרת וכו', ע"כ. והנה מהילפותא נדה היא משמע דהוי כמו נדה, דבשעת היתרא מותרת לגמרי בלא דיחוי, וא"כ ה"נ באשת אחיו לאחר מיתה מותרת לגמרי, והכי איתא ברמב"ם (פ"א מהל' יבום הל' יב) דכיון שמת נסתלק איסור ערוה מכל הנשים, וכן הוא ברשב"א (מא, א).

מרן הגר"א קוטלר עם הגר"ז סורוצקין והגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל

והנה הא דמיתה מתרת היינו רק היכא דאיכא

המשך בעמוד 4

עלה קטן

דיני קטן שנתגדל

ע"פ קונטרס 'קטן שנתגדל' – במשנת המנחת חינוך' מאת הרב צבי פינקלשטיין, בשיטת המנחת חינוך בענין קטן שנתחייב בדבר ונתגדל, ובענין קטן שקיים מצוה ונתגדל

ויגדלו הנערים (כה, כז).

האחרונים דנו בהא דקטן פטור ממצוות, האם הביאור הוא שאינו שייך במצוות כלל, או דילמא יש עליו חלות מצוות אלא שבפועל אי אפשר לצוותו ולהזהירו שהרי אין לו דעת. והמנחת חינוך דן בזה בכמה מקומות. ונפקא מינה בקטן שנתגדל, והאריך הרב צבי פינקלשטיין שליט"א בגליון שמיני תשפ"ה ובקונטרס קטן שנתגדל. מלבד זאת, ציין עוד ארבעה דיונים במנ"ח על קטן שנתגדל, שאינם תלויים בחקירה הנ"ל:

הגדיל ע"י עדות עצמו. עדים שראו הלבנה בו ביום שנעשו בר מצוה, האם מקבלים עדותם מכיון שע"י עדותם יהיו גדולים, או דילמא כיון דלעת עתה אינם גדולים אין מקבלים עדותם (מצוה ד אות ג).

הגדיל בליל ט"ו. מי שנמנה על קרבן פסח בערב פסח בעודו קטן, ובליל ט"ו הגדיל, האם יכול לאכול מן הפסח או לא. דלכאורה לאחר שנתגדל ואין לו דין חינוך נמצא שאינו מן הנמנין (מצוה ו אות ה).

מצא אבידה והגדיל. קטן שהגביה מציאה לפני יאוש, ושוב נתייאשו הבעלים, ואחר כך הגדיל, אינו חייב להשיב את האבידה, דהוי כמונח ע"ג קרקע כל זמן שהוא קטן, ונמצא דבא לידו אחר יאוש (מצוה תקלט אות ח).

אכל תרומה בשוגג והגדיל. קטן שאכל תרומה בשוגג ואחר כך הגדיל, יש לדון האם חייב לשלם קרן וחומש (מצוה רפא אות ד).

עוד אציין לנידונים נוספים שראיתי בספרי הפוסקים אודות קטן שהגדיל:

ברכת התורה. יש מחמירים בבחור הבר מצוה שיכוון בברכת 'אהבת עולם' בתפילת ערבית לצאת ידי חובת ברכת התורה, משום שלא יצא בברכת התורה שבירך בבוקר [עיין בספר 'אוצר בר מצוה' (סימן ב) בשם הגר"ח מבריסק ועוד, ועיין דרך שיחה (פרשת ואתחנן)].

קריאת שמע ותפילין. בספר מועדים וזמנים (חלק ד סימן רפח) הביא בשם הגרי"ז, שהעיר את בנו הבר מצוה באמצע הלילה שיקרא קריאת שמע של ערבית וזכירת יציאת מצרים, לפי שנולד באמצע הלילה, ומה שקרא בערב לא מהני להשיטות דבעי מעת לעת. וכתב במועדים וזמנים דה"ה שיניח שוב תפילין אם נולד באמצע היום.

ברכת המזון. בהגהות הגרעק"א (או"ח סימן קפו סעיף ב) דן בקטן שאכל ובירך ברכת המזון לפני לילה, ושוב הגדיל ועדיין לא נתעכל המזון במעיו, האם חייב לברך שוב.

תענית נדחה. בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תכו) דן בקטן שהגדיל בתענית נדחה, דאולי אינו חייב להתענות כיון שהיה קטן ביום שממנו נדחה התענית.

חנוכה. בתשובות והנהגות (חלק א סימן שלז, חלק ג סימן רטו אות טז) דן בקטן שהגדיל בימי חנוכה, אם צריך להמתין להדליק עד צאת הכוכבים.

שנים מקרא ואחד תרגום. בתשובות מהגר"ח קנייבסקי זצ"ל בסוף ספר אוצר בר מצוה, נשאל הגרח"ק אודות קטן שקרא שנים מקרא ואחד תרגום בתחילת השבוע ושוב הגדיל, האם יצא ידי חובת שנים מקרא. והשיב שיצא ידי חובתו.

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

ערב שבת		ליל שבת		יום השבת		מוצאי שבת	
מנחה גדולה (גר"א)	12:10	חצי שעה קודם שקיעה	4:11	סו"ז קר"ש מג"א (לפי ע"ב דקות שוות)	8:29/(8:35)	שקיעת החמה	4:41
ט' שעות (להתחלת סעודה)	2:11	**הדלקת נרות (18 דקות)**	4:23	סוף זמן קר"ש לדעת הגר"א והגר"ז	9:11	זמן כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)	5:24
מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)	2:36	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	4:41	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק)/וגר"א וגר"ז	9:33/10:01	ע"ב דקות	5:54
פלג המנחה (גר"א ולבוש)	3:39	זמן ג' כוכבים (לקר"ש)	5:20	חצות (סעודת שבת להב"ח)	11:41	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	6:05
פלג המנחה (מג"א כפי האופק)	4:04	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	5:40-6:40	מנחה גדולה	12:11	אכטיל (צ' דקות שוות)	6:12

קול עלה

מו"מ עם נכדי מרן בעל אמת ליעקב בענין הנהגתו בנתינת צדקה בשמחת נישואין

לכבוד ראש הישיבה שליט"א

ראיתי מעשה מחודש שהובא בגליון עלה זית אודות הגר"י קמנצקי זצ"ל שבחתונה, באמצע הכאת כף אל כף לשמח חתן, פגע בו עני אחד וביקש צדקה ולא התייחס אליו מרן כלל, וטעמו בפיו משום עוסק במצוה, ואם לאכול הוא צריך, הלא השולחן ערוך לפניו. וכתבתי למערכת להעיר ע"ז מכמה טעמים. כמו כן שלחתי שאלתי להרה"ג ר' יוסף קמנצקי שליט"א והוא העיר שמרן הגר"י סבר שהעני לא בסדר שבא להפריע לאנשים שעסוקים במצוות שמחת חתן וכלה, ולכן לא מגיע לו התייחסות. ורצוני לשמוע מכת"ר חוות דעתו בזה כי גדולה שימושה יותר מלימודה ותורה היא וללמוד אנו צריכין.

ביקרא דאורייתא *משה אונגר*

תשובת הגאון רבי שלום קמנצקי שליט"א: להסבא זי"ל היו חשבונות על גבי חשבונות וכמעט שאי אפשר לדעת מה שהיה עולה על דעתו בשעת חשבונו של מצוות ועל כן הייתי משער שהיה במניעתו חשבונות אחרים שאין רצוני לפרט בכתב, ועל כן הייתי אומר לא ללמוד ממעשה רב זה. יתכן שבא זה ולימד על האחרים. צריכים לגשת אל כולם באופן תן לחכם ויחכם עוד.

שלו' קמנצקי

***

רקע לתמונתו של מרן בעל אמת ליעקב עם הרה"ח ר' מענדעל פוטערפאס ז"ל

לכבוד רבני המערכת שליט"א,

ברצוני להביא לפני קוראי העלון את הרקע לתמונה של מו"ז מרן הגר"י קמנצקי זצ"ל עם ר' מענדעל פוטערפאס.

ר' מענדעל פוטערפאס בא לבקר את אא"ז מפני שהיה קשור אליו בקשר משפחתי: אמו של ר' יעקב התייתמה מאביה ומאמה בגיל ארבע, ודודה, ר' יענקל פוטערפאס, אחי אמה, גידל אותה עד גיל שש עשרה. כנראה שר' מענדעל היה קרוב משפחה של ר' יענקל פוטערפאס זה, ולכן בא לבקרו. וזה סיפור המעשה:

אמו של ר' יעקב נולדה בשם אסתר דנציג בשנת תרכ"ח לר' זרח דנציג (שנולד בשנת תר"ג) וגרו בעיירה דולהינוב שבפלך וילנה הבלארוסי. ר' זרח עסק ביצוא תבואה וצבר נכסים בעודו צעיר לימים. בערב פסח תר"ל חזר ר' זרח הביתה ממסע עסקים, מאוחר מכדי למכור את חמצו. הוא היה בטוח שייענש על השגגה הזאת, ושלא יאריך ימים עד תום השנה הבאה. כעבור אחד־עשר חודשים וחצי, בראש חודש ניסן, נפטר, בן עשרים ושמונה בלבד. אשתו, דבורה לבית פוטערפאס, שהייתה צעירה ממנו בשנה, לא רצתה להמשיך לחיות בלעדיו, ונפטרה כעבור חמישה שבועות. נשארו ארבעה ילדים, שני בנים ושתי בנות, מבני שש ועד בני שנה. הדודים השכולים התכנסו והחליטו שארבעה מהם יאמצו את ארבעת היתומים. סחורתו של ר' זרח נמכרה ב־20,000 רובל, הון עצום באותם ימים, וכל אחד מן ההורים המאמצים נטל חלק שווה. הבכורה, רבקה, נשלחה לעיירה ראקוב עם אח של ר' זרח, והבכור שבבנים, יוסל, נלקח בידי אח אחר לסלונים. את הילדה שאחריהם, אסתר, אימץ אחי אמה, ר' יענקל פוטערפאס, ולקח אותה לאוקראינה הרחוקה. שם קנה הדוד בכספי חלקו בירושה חוות דבורים סמוך לעיר פרייאסלב, בפלך פולטבה, כשישים קילומטרים דרומית־מזרחית לקייב. ר' יענקל הפסיד את 5,000 הרובל שלו, משום שהייתה זו שנת בצורת והשדות לא הוציאו פרחים לדבוריו. אבל הוא קיבל זאת כרצון ה', ולא התחרט אף לרגע על שאימץ את אחייניתו. גם לר' יענקל הייתה בת בשם אסתר, ולכן שינה את שם אחייניתו לשם הנגזר ממנו, עטיל, וגידל את בת חסותו באותה אהבה ובאותה מסירות כמו את ילדיו שלו. מטבע הדברים, עטיל, שהתייתמה מהוריה בעודה פעוטה, בקושי בת ארבע שנים בלבד, שכחה את שורשיה וגדלה במחשבה שהיא עוד אחת מבנותיו של ר' יענקל פוטערפאס.

התמונה המקורית שקבלנו מהרב יוסף קמנצקי שליט"א

אבל כשהגיעה עטיל לגיל חמש־עשרה, נגלה אליה בחלומותיה איש מזוקן צעיר למדי, ואמר לה שלא תקרא לראש המשפחה "אבא", משום שהוא, האיש שבחלום, הוא אביה האמיתי. החלום המוזר הטריד אותה, ולמחרת סירבה לאכול ארוחת בוקר. דודתה, שגידלה אותה כאם, התחננה שתספר מה מטריד אותה, אבל לא נענתה. אחרי כמה ימים כאלה הביא דודה, שהיה לה כאב, הביתה שלושה "גוטע יִדן" [צדיקים] כדי שידברו על לבה של עטיל. היא נענתה לדבר עמם שלא בפני הוריה, וכשהם חקרו אותה על התנהגותה המוזרה, גילתה את חלומה. הם מיד קראו לר' יענקל ושאלו אותו שלא בפניה היתכן שהבחורה איננה בִּתּוֹ, והוא מיד הודה ואמר להם שהחלום אמיתי וגלל בפניהם את האסון שפקד את המשפחה לפני יותר מאחת־עשרה שנים ועל כך שנאלצו להפריד בין ארבעת היתומים. שלושת היהודים פתרו את חלומה שרצון אביה הוא שתחזור לדולהינוב. נודע להם שאחותה הגדולה, רבקה, כבר חזרה בינתיים לבית אבותיה ומתפרנסת מהכנסות הבתים והחנויות שהיו לאביה המנוח. כעבור שנה נישאה עטיל לר' בנימין קמנצקי שגר עם אביו באחוזה מרוחקת מן העיר, וכעבור כמה שנים נולד להם בנם השני יעקב.

הבת של ר' יענקל פוטערפאס, שיינה, נישאה לר' יהודה ליב רודרמן מדולהינוב. גם ר' יעקב וגם ראש ישיבת נר ישראל, בבאלטימאר, הגאון רבי יעקב יצחק רודרמן זצ"ל, שהיו בני דודים שניים, נקראו על שם ר' יעקב פוטערפאס.

בכבוד רב, *יוסף קמנצקי*

***

בן ישראל מן הנכרית במשנת האמת ליעקב

ראיתי מה שהובא בגליון פרשת וירא ב'עלה', מדברי התפארת צבי בענין מילת בן הנולד לישראל ונכרית. והנה, הרמב"ם (פרק ח מהלכות מלכים הלכה ח) כתב בדין יפת תואר וז"ל, נתעברה מביאה ראשונה הרי הולד גר, ואינו בנו לדבר מן הדברים, מפני שהוא מן העכו"ם, אלא בית דין מטבילין אותו על דעתם, ותמר מביאה ראשונה של יפת תואר היתה, וכו'. וביאר הגאון רבי יעקב קמנצקי זצ"ל (אמת ליעקב על הלכות מלכים, הנדפס בסוף אמת ליעקב על נ"ך חלק א), שכיון שעדיין זרע קדש הם חייבים בית דין לטבול אותם ולא לדחותם כשאר גרים, וכמבואר ברמב"ם (פרק יב מהלכות איסורי ביאה הלכה יג) שהבא על השפחה "גורם לזרע הקדש להתחלל". והביא ראיה גם ממה שישמעאל נקרא "זרעך הוא" (בראשית כא, יג) אף על פי שכבר נאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע" (שם, יב), ומבואר שבן מן הנכרית יש לו צד התייחסות לאביו הישראל.

ושם (בהערה) הובא בשם הגר"ש קמנצקי שליט"א לדייק מלשון הרמב"ם (שם הלכה ז), שלגבי הבן מן הערוה כתב "בנו הוא לכל דבר ובכלל ישראל נחשב", ולגבי הבן מן הכותית כתב רק "אינו בנו" ולא כתב "ובכלל גוי נחשב", משמע שהוא שונה מסתם גוי.

ועוד הובא שם (הערה כט) מעשה שסיפר הגר"י זצ"ל, שכשהיה הרה"ג ר' מאנעס מאנדעל זצ"ל מנהל תלמוד תורה בשכונה הצפונית בוויליאמסבורג, היה שם תלמיד שאביו יהודי ואמו נכרית, וגייר וטבל אותו הגר"י קמנצקי זצ"ל, ואמר שהרמב"ם הנ"ל היה לנגד עיניו. ולא הצריך הטפת דם ברית, כיון שהיה נימול בשמיני והיה נודע אז להמוהל שהילד אינו יהודי. והוא ממש כעין הצד שהעלה התפארת צבי שם, ש"מילה זו הוי התחלה דגירות שאחר כך", וכל חששו שם לא היה אלא במקום ש"אין תקוה שיהיה ברצונו לגייר את בנו באופן שיהיה בנו שומר דת".

יעקב ישראל סרבסקי, סגל ירושלים ע"י

***

'ונסיב' או 'ודבר' בהולכת הגמלים

בגליון פרשת חיי שרה הובא מספר תורת ש"י להוכיח מתרגום אונקלוס כשיטת החזקוני, שלקח אליעזר עשרה גמלים כדי להרכיב עליהם עשרה אנשים לברכת אירוסין ונישואין. ותורף הראיה כך הוא: לפי המעט צרי, לקיחת בהמה שמוליכים אותה לפניו או לאחריו מתרגם אונקלוס בלשון "דבר", ולקיחה שאוחזים בה את הבהמה ביד או בחבל מתרגם בלשון "נסב". ואליעזר, שהוליך את הגמלים לדרך רחוקה, פשיטא שאחזם בחבל, והיה לו לאונקלוס לתרגם "ונסיב עבדא", ולמה תרגם "ודבר עבדא עסרא גמלין". ועל כרחך שלשון "ודבר" חוזרת על האנשים המשך בעמוד 5

עלה זכרון

הגאון רבי ירוחם פישל אריק זצ"ל

הגאון רבי שמעון פירסט זצ"ל (תרס"ה-תשנ"א), מחבר ספרי שם משמעון, היה תלמיד חכם מובהק ואיש ציבור, אשר פעל רבות למען התורה ולומדיה בכל מקומות מושבו. הוא נולד וגדל בעיר ווינא, שבשנים שבין שתי מלחמות העולם היתה אבן שואבת לגדולי תורה מכל החוגים: אלה שגלו אליה מגאליציה במוראות המלחמה הראשונה, אלה שבאו לדרוש ברופאיה, ואלה שנתקבצו אליה לשתי הכנסיות הגדולות. רבי שמעון הסתופף בצילם, שימש אותם, וקיבל מהם אורחות חיים ופניני הלכה, מוסר והשקפה. את אשר ראה ושמע העלה על הכתב, יחד עם תולדות העיר מקדמת דנא, והדפיסו כנספח לספריו בשם 'עיר הגולה', שם ההולם מאד את ווינא בתקופת הזהב ההיא. עתה יוצא החיבור לאור כספר בפני עצמו, במהדורה מפוארת ע"י מכון עלה זית, מעוטר בהערות ובתמונות רבות.

לרגל יום היארצייט של רבו המובהק, הגאון רבי ירוחם פישל אריק זצ"ל, הרב מאזיראן ואחיו של בעל אמרי יושר, שנלב"ע בג' כסלו תרפ"ח, הבאנו כאן מזכרונותיו עליו. רבי שמעון מכנהו תמיד בתואר "מורי הגאון האמיתי".

מאיר'ליך ופישל'ער שני האחים **רבי מאיר ורבי פישל אריק זצ"ל**, היו תלמידים מהגאון הגדול **רבי יעקב ווייד'נפעלד** זצ"ל, **הרב מהורימלוב**, שהיה מפורסם בספרו כוכב מיעקב, ובשם **רבי יעקעלע רימעליווער**. והוא היה רגיל לומר על שני האחים הללו: "נישט אין יעדען פעלד גיפינט מען אזאלכע **מאיר'ליך**, נישט אין יעדען טייך גיפינט מען אזאלכע **פישל'ער**" (=לא בכל שדה מוצאים כאלה גזרים, ולא בכל נהר מוצאים כאלה דגים).

שניהם היו גאונים אמיתיים, רק הגאון רבי מאיר אריק ז"ל נעשה גאון מפורסם, ואחיו מורי רבי פישל הנ"ל נעשה גאון שאינו מפורסם, ראשית שלא כתב שום חידושי תורה, מטעם שלא היה יכול לכתוב, והשנית שהיה העולם חושך בעדו, והיה חי חיי צער, בדאגות מבית ומבחוץ.

הגר"ר מאיר אריק בעת שהלך רבי מאיר אריק לעולמו, מורי רבי פישל ישב שבעה בביתו, בבית אפל אשר דר בו, ואחרי תפילת שחרית היה רגיל לומר דברי תורה וחידושים מאחיו הנ"ל. ותמהתי על זה שיאמר דברי תורה בעת שיושב שבעה, וראיתי שהרגיש בזה, ופנה אלי ואמר לי בקול נמוך, שאי אפשר לו לחיות בלי תורה ושהוא לאונסו. דברים כאלו לא היה רגיל לומר על עצמו, שהיה שפל ברך, רק בעת צערו יצאו דברים אלו מפי קדשו, שהיו אמת לאמיתם.

הוספה להנ"ל מכתבי רבי יעקב טייטלבוים ז"ל: בעת שישב מורי רבי פישל שבעה על מורי הגאון מוהר"מ אריק ז"ל, בא לפניו תלמיד של מורי הגאון, ואמר לו קושיא שהקשה מורי, ועל זה השיב מורי ר' פישל ז"ל שרבינו טעה בדבר משנה. ובלילה חלם שראה את רבינו ושאל לו על זה, והשיב לו שר' צבי פרעמינגער טעה והאמת שהקשה במובן אחר, וסיים מורי בחלמו, קושיא זו תמצא בספר שו"ת אמרי יושר, שם אני מביא קושיא זו בתשובה בענין מקואות. וכן היה, שמיד עמד מורי ורחץ ידיו ולקח הספר שו"ת הנ"ל ומצא את הדברים כמו שאמר, **ע"כ**.

מעולם לא שמעתי ממורי שיאמר על אחיו הגאון הנ"ל 'אחי', רק אמר 'דער רב', וידעו תלמידיו שכוונתו היתה על אחיו הגאון רבי מאיר אריק ז"ל. כשבא מורי לבקר את אחיו רבי מאיר ז"ל בביתו, היה רגיל רבי מאיר לומר: כשאחי בביתי אין אני צריך לחפש ולעיין בספרים, כי הוא זוכר הכל בעל פה.

אחר פטירתו של הגאון רבי מאיר אריק ז"ל, תלו באחד מהחדרים בהצעירים [צעירי אגודת ישראל] את תמונתו, וכאשר אמרנו מזה למורי ז"ל, הלך לחדר לראות את התמונה והביט עליו זמן מה. כאשר הלך משם ועמד עוד בפתח, אמר לי: אם היו יודעין מה שרואין על התמונה לא היו מביטין בו. ולא ידעתי כוונתו ולא שאלתיו על זה.

הכל מסודר במוחו כשבאו בעת השיעור תלמידי חכמים לשאול ולהקשות קושיות שהיה בהם ממשות, לרוב הראה להם תירוץ, שכבר הקשו קושיא זו בהדיא בראשונים, ופעמים רק ברמז. ולא היה צריך לחפש, כי הכל היה מסודר במוחו הנפלא. פעם אחת באה אליו שאלה, כמדומה שהשאלה באה מקארפו, בענין שבנו מצבות מבית החיים היהודים באיזה בתים. וישב אצלי, ומפיו קרא אלי לכתוב התשובה, ולא היו אז לפניו שום ספר.

ודבר חידוש שמעתי פעם אחת מפי קדשו, שעל איזהו ענין אמר, שהוא במסכת פלונית בדף פלוני, והיה לו למורי אז טעות באיזהו דפים. אז אמר לי מורי, שהיה לו עונש בזה, ואמר בזה הלשון: "עס איז א עונש ווייל איך האב גיזאגט דען דף" (=זהו עונש כי אמרתי את הדף), כי דרכו היה תמיד לומר שהענין הוא במסכת פלונית בפרק פלוני.

המחותן מבראד, בן מורי נשא את בת הגאון **רבי אברהם שטיינבערג** ז"ל, **הרב בעל מחזה אברהם מבראד** [מח"ס מחזה אברהם]. ושמעתי כי בעת החתונה, כאשר דרש הרב מבראד והאריך מאוד בפלפולו העמוק כדרכו בקודש, עמד מורי הגאון רבי פישל אריק מהשולחן, והלך בחדר אנה ואנה. אחר שגמר הגאון מבראד מלדרוש, אמר למורי: מחותן, אין לפי כבודכם לשמוע הפלפול שלי? ענה לו מורי ז"ל: בראדער רב, אם תרצו אחזור על כל הפלפול שאמרתם. וחזר הפלפול לפני הגאון מבראד.

הרב מבראד היה מפורסם למתמיד גדול, אולם מורי לא היה כל כך מתמיד, רק בעל מחשבות. פעם אחת אמר מורי להרב מבראד דרך שחוק: "מחותן, מען זאגט אויף אייך איהר זענט א מתמיד - נישט אמת, איהר זענט גאר א פוילער, אויב איהר זעצט אייך אוועק צו גמרא, זענט איהר פויל אופצושטיין..." (=מחותן! אומרים עליך שאתה מתמיד - אבל זה לא נכון. אתה בעצם עצלן גדול, ובכן כשאתה מתיישב ללמוד גמרא, אתה פשוט מתעצל מלקום...).

הרב אברהם יעקב טייטלבוים בשמחת אירוסיו שלו,
לצד הרה"צ רבי אברהם יהושע העשיל מקופיטשניץ וה"אביר יעקב" מסדיגורא זצ"ל

ביטולה זהו קיומה ידוע שלעיר ווינא באו מהרבה ארצות לבקש רפואות בבתי החולים, והלכתי שם לפרקים כדי לבקר אותם. ומאחר שהבתי חולים היו במרחק, שאלתי את מורי ז"ל על זה, ואמר לי שלא אשגיח בזה, ואין זה ביטול תורה. ועל ידי פסק הלזה הגיעה לי טובה גדולה, שזכיתי להכיר הרבה גדולי ישראל. וכמו כן התקיימה ה'כנסיה גדולה' בווינא שתי פעמים, ואז זכיתי לשמש הרבה מגדולי ישראל. וגם במדינות אחרות שעברתי זכיתי להכיר הרבה גדולי ישראל - ובכל הזדמנות רשמתי הרבה דברים ששמעתי וראיתי.

שלשה דפים ביום פעם אחת כשהלכתי עם מורי לטייל באחת מהגנות, והיה בדיחא דעתיה, שאלתי אותו שיאמר לי דרך הלימוד הטוב והנכון. ואמר, שאלמד בכל יום לפחות ג' דפים גמרא. ותלמיד אחד מהגאון רבי מאיר אריק ז"ל אמר לי, שאמר לתלמידיו לחזור על ז' דפים גמרא ביום, והיה רגיל לומר: גמרא איז אזוי וויע ברויט מיט פוטער (=גמרא היא כמו לחם עם חמאה) - עיקר מאכלו של אדם. וכן שאלתי את הגאון האמיתי **רבי מנחם זעמבע** ז"ל, ואמר לי ללמוד הרבה גמרא, ובפירוש אמר לי שאין צריכין לעיין בכל התוספות רק הנחוצים, ורק נתן לי עצה לעיין ברוב הענינים בהרמב"ם במה שציין העין משפט, וזה רק ג' שעות ביום, ושאר היום נחוץ ללמוד ולחזור הרבה גמרא (לא אמר לי כמה דפים). וכן אמר לי מורי הרב הגאון הקדוש **הרבי משה'ניו מבאיאן** ז"ל שהיה גאון מפורסם, שבכל מסכת טוב ללמוד מקודם כל המסכת עם פירוש רש"י לבד, ורק עם איזהו מהתוספות, ורק אחר שחזר עליה איזהו פעמים, אז ילמוד התוספות, כי אז מבינים היטב כל הענין. והגאון הלזה ידע היטב מצב הבחורים ומה שחסר להם. ואמר לי בפירוש להביא לו גמרא והוא יציין לי איזהו מן התוס' שאלמוד מיד. וכן הסברא נותנת, שבחורים בישיבות שיושבים שבוע אחד על הדף הראשון במסכת, וכן על כל דף ודף, ומעיינים בדברי הראשונים, מבלים הזמן וממששים באפילה ככסיל אשר בחושך הולך.

חיי צער ביתו של מורי הגאון רבי פישל אריק ז"ל היה ריקם ממש, ולא היה לו אפילו ש"ס בבלי, ומכל שכן שאר ספרים, שבא לווינא בערום ובחוסר כל. פעם אחת שאל מאיזהו בחור ספר גבורת ארי על מסכת תענית, וגמר את הספר ביום אחד - וכאשר בא הבחור אחר איזהו שבועות אודות הספר, ביקש ממנו ואמר "זאל עס נאך בלייבען ליגען ביי מיר אז א צירינג" (=תשאיר את זה אצלי עוד קצת, שיהיה לי כמו תכשיט). כל ימיו היה חי חיי צער יגון ואנחה, לא ראיתי שחוק על פניו. לא נשאר ממנו שום זכר, כי גם בנו הבחור העילוי **ר' מרדכי** ז"ל, שהיה בקי נפלא, נהרג על ידי הצוררים. זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

המשך מעמוד 1 יבום, ויש לחקור אם הנפילה ליבום מתרת, או זה גופא, אשת אח שאין לה בנים לאחר מיתת בעלה, אין זה ערוה דאשת אח. ויש להביא ראיה ע"ז מהא דס"ד למימר באשת אחיו מאמו לאחר מיתה בלא בנים ג"כ מותרת, וא"כ הס"ד ודאי היה דבלא נפילה ליבום ג"כ מותרת, ומסיק בגמ' גזה"כ רק בא"א כזאת שיש לה דין יבום. וכן משמע מהרמב"ן (נד, ב) שהקשה באיילונית מנ"ל דאיכא איסור אשת אח, ותי' בתירוץ השני דרק אחר שגילה קרא בחיי בעלה ואשת אחיו מאמו [דאסורות], ילפינן דכל דלא הוי בפרשת יבום אסורות, אבל הנשים דאיתנהו במצות יבום אז המיתה מתרת ולא הנפילה [וכן משמע מתירוצו הראשון שם]. ולפ"ז בעריות וצרות, אע"ג דליכא נפילה ליבום, מ"מ הויין בפרשת יבום, וא"כ מיתה מתרת האיסור א"א, ומשו"ה הוצרכה הברייתא לומר עונש מניין.

ע"פ שיעורי מרן רבי אהרן קוטלר זצוק"ל מרשימות הג"ר שלמה מילר שליט"א, מתוך ספר להבת יוסף על מסכת יבמות

עירוי משקה חם לתוך טרמוס בשבת דעת מרן האגרות משה (או"ח חלק א סימן צה) דמותר ליתן משקה חם לתוך טרמוס בשבת, כיון דאין הטרמוס אלא ככלי שני. אך מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל היה מסתפק בדבר. וביאר הרה"ג רבי משה היינעמאן שליט"א, שהיה מסתפק אם שייכא הטמנה אף בעירוי כלי ראשון, ואף דבעת שמערה לתוך הטרמוס אינו מכוסה לגמרי, כיון שכוונתו שלאחר שמכסהו יהא טמון, חשוב הטמנה גם בשעת העירוי. [ועיין שו"ת קרן לדוד (סימן עז) ושו"ת מלמד להועיל (סימן מה) שצידדו לאסור.]

ע"פ ספר מה נדבר, פסקי הלכות שבת מתוך שיעורי הלכה של הרה"ג רבי משה היינעמאן שליט"א, אב"ד אגודת ישראל דבאלטימאר, נלקט ונערך ע"י הרב יהודה אריה הלוי העבער

מ'דארף וואקסען גדולי ישראל! המשגיח הגה"צ רבי נתן וואכטפויגל זצ"ל סיפר ברבים: בראשית יסוד בית מדרש גבוה הלך יחד עם ראש הישיבה לעורך דין, לסדר את תעודת הישיבה לפי חוק המדינה. הוצרכו להסביר לו מה היא ישיבה ומה הוא כולל, ושילמדו בה גם תלמידים נשואים אחרי חתונתם. שאל עורך הדין: כמה שנים ימשיכו ללמוד? והמשגיח, שפחד לומר לו שימשיכו שנים רבות, אמר: שנה או שנתיים.

קפץ ראש הישיבה מכסאו, עמד ואמר: "וואס רעדט איהר א יאר, צוויי יאר? צען יאר! צוואנציג יאר! מ'דארף וואקסען גדולי ישראל!" [מה אתם אומרים, שנה או שנתיים? עשר שנים! עשרים שנה! צריך לגדל גדולי ישראל!]

ע"פ שיחה ביום הזכרון של מרן ראש הישיבה זצ"ל, שנת תשל"ז, מאת הגאון רבי חיים ליב הלוי עפשטיין זצ"ל, מתוך ספר אודחות חיים

ישיבה כמו בקלצק כשראש הישיבה הגיע לאמריקה, הוא ייסד ישיבה חדשה בקריאה קדושה: "בואו נקים ישיבה בדיוק כמו בקלצק". הוא היה יכול בקלות ללעוג לבחורים האמריקאים של אותם ימים ולומר: "וכי זוהי תמונה של בן תורה? וכי זו נקראת התמדה?" ועם כל זאת הוא הבין שלבחורים אמריקאים אי אפשר להתייחס כמו לבחורים אירופאים, ואילו היה אומר כך, לא היה נשאר כלום.

שמעתי פעם מפי אחד מתלמידיו הראשונים של הישיבה, שהוא מפורסם כיום כראש ישיבה חשוב, שכאשר הגיע לישיבה בלייקווד, רבי אהרן ישב וחזר איתו כמה וכמה פעמים על היסודות הפשוטים ביותר בדיני "מיגו", דבר שבוודאי לא הוצרך מעולם לעשות בקלצק. וכי רבי אהרן שכח את קלצק? בוודאי שלא! אלא שזהו הענין של "כי נשני אלקים", ההבנה שכאשר המציאות והשלב בחיים משתנים, עלינו להתאים את דרכינו. ואם עושים כן, מבלי לעזוב את המסורה ח"ו, נוכל להקים גם במצבים החדשים והקשים ביותר מבצרי תורה גדולים המכילים אלפי בני תורה.

ע"פ ספר אוהבי י"ש, משיחותיו של הגאון רבי ישראל שמעון אלסטער זצוק"ל

אש התורה הגאון רבי יצחק פייגלשטאק זצ"ל אמר לי פעם, שרבי אהרן היה קנאי גדול בהרבה מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל, אלא שהקנאות שלו נשרפה בדפי הגמרא מרוב ההתלהבות בלימודו. עוד שמעתי עליו, שכתב תשובות ארוכות בפינות נסתרות בתורה שלושים שנה אחר שלמד אותן, פשוט כי רק אז התפנה לכתוב אותן. פלאי פלאים.

ע"פ ספר אוהבי י"ש, משיחותיו של הגאון רבי ישראל שמעון אלסטער זצוק"ל

ברכת החפץ חיים מסופר על הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, שכמה שנים לא היו לו ילדים. הוא בא אל החפץ חיים, שהבטיח לו בן זכר, ותוך שנה נולד לו הבן, הגאון רבי שניאור. בא פעם נוספת, והבטיח לו בת.

לאחר מכן בא אליו פעם שלישית, כי חפץ בילדים נוספים, ואז אמר לו החפץ חיים: "לא, יש לך בן ובת, לא עוד!".

ולכאורה, מה היה אכפת לו? אלא שבשמים ישנו חשבון על כל דבר. החפץ חיים הסכים לעזור לו לזכות בבן ובת כדי שיקיים מצות פריה ורביה, אבל מעבר לזה סירב לבקש, ולא הועילו בקשותיו וטענותיו של רבי אהרן, כי כאן כבר היה נכנס החפץ חיים לשאלה של "מגיס דעתו כלפי מעלה".

מרן הגר"א קוטלר עם ה"בית ישראל" מגור, הגר"א סילבר, וה"אמרי חיים" מוויזניץ זצ"ל

ע"פ ספר דרשות חיים למוציאיהם, מדרשות הגאון רבי חיים קרייזווירט זצ"ל

דברים שאין להם שיעור ראש הישיבה היה אומר לעתים קרובות שיעור ביום האחרון של יום טוב, ונזכרתי שיש שיעור אחד ששמעתי והבנתי היטב. חיפשתי ומצאתי את מה שכתבתי אז, שבעה עמודים מלאים מודפסים במכונת כתיבה, וכנראה שאפילו אין זה השיעור בשלמותו! לא היו אז הקלטות, וכל השיעור שכתבתי התבסס על ראשי פרקים שכתבתי תוך כדי השיעור, שנמסר בקצב מהיר כמו מכונת ירייה.

יצא לי גם להסיע את רבי אהרן מדי פעם, ואני זוכר שדנתי עמו על השיעור ברכב. היתה לי אפילו ה"עזות פנים" להציע לו שאולי היה יכול להשמיט קטעים מסוימים, כיון שהציבור אינו יכול להכיל כל כך הרבה. הוא כמובן הבטיח לי שכל קטע וקטע היה נחוץ לחלוטין, ואי אפשר היה לוותר עליו.

ע"פ ספר זכרון חיי יחזקאל, לזכר הרב יחזקאל מנחם ליהמן זצ"ל, מתוך מכתבו לנכדיו, בתרגום מאנגלית

עם תלמידו הג"ר לייב היימן זצ"ל הג"ר לייב היימן זצ"ל למד אחת עשרה שנה אצל רבו הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, דבק בו עד לאחת, ודמותו והנהגותיו היו לנגד עיניו תמיד. כשר' לייב עמד בראשות ישיבת בוסטון לא דרש שכר לימוד מתלמידיו, ונימוקו עמו, שגם רבי אהרן לא דרש שכר לימוד מהבאים ללמוד בישיבתו.

***

ר' לייב היה נוהג לחלק שוקולד לצעירי הצאן, בעקבות מה שראה אצל רבו, שבכל פעם שנכנס לבית בנו הגאון רבי שניאור, היה מביא עמו חבילות שוקולד לחלק לנכדיו.

***

פעם נסע רבי אהרן לחתונה עם תלמידו ר' לייב. מיד אחר החופה נזעק ראש הישיבה ואמר לתלמידו: "רוץ מהר לחתן, ותאמר לו שיוריד את ידו מהכלה מידו!" ר' לייב מיהר למלא את שליחותו, כיון שחוסר צניעות הוא לשים את היד על הכלה בפרהסיא.

***

בהזדמנות אחרת נתלווה ר' לייב לרבי אהרן כשהלך לפגישה. רבי אהרן שמר מאד על כתבי תורתו, שהיו תמצית חייו, והיה נושא אותם עמו לכל מקום. לפני שנכנס לפגישה הפקיד את הכתבים לרגעים אחדים בידי ר' לייב, קרץ אליו במבט מבודח ואמר: "הרי אתם שומר שכר, מכיון שביכולתכם בינתיים להציץ וליהנות מן הפקדון היקר..."

***

בתום מלחמת העולם השניה נודע לרבי אהרן על בחורים באיטליה שלא יכלו לצאת משם, מחוסר ניירות וקשרים. רק דרך אחת היתה להוציאם: המאפיה האיטלקית. רבי אהרן פנה אל ר' לייב, שהיה אז עדיין בחור, ושאלו אם יתלווה אליו לפגישה עם ראש המאפיה האיטלקית באמריקה, שאותו קיווה לשכנע לסדר את יציאת הבחורים. ראש הישיבה הזהירו שהעסק עם המאפיה סכנה גדולה יש בו, אלא שפדיון שבויים מצוה רבה היא, ויעץ לו לשקול היטב ולחזור אליו בתשובה. ר' לייב לא היסס והסכים מיד.

קודם שיצאו הכין רבי אהרן עשרת אלפים דולר לשחד בהם את ראש המאפיה. בבואם אל המפקדה בדקו השומרים היטב שאין עמם נשק. השנים חששו שמא

המשך בעמוד 5

המשך מעמוד 4 ימצאו את הכסף, אך השומרים רק שאלו לשם מה באו. רבי אהרן לא היטיב לדבר אנגלית, והשיב ר' לייב במקומו: "באנו לבקש דבר מן המאפיה". הוליכום מחדר לחדר עד שהגיעו לחדרו הגדול של ראש הכנופיה, שישב מוקף שומרים חמושים, ומקצתם כיוונו את נשקם אל הבאים.

שאל הלה את רבי אהרן מה רצונו. ראש הישיבה פנה אל ר' לייב שידבר בשמו, אך כשפתח ר' לייב את פיו השתיקוהו מיד: "ידבר הרב הזקן!" התחיל רבי אהרן לדבר ביידיש, וראש המאפיה מקשיב ואינו מבין מלה. תוך כדי דיבורו הוציא רבי אהרן את עשרת אלפים הדולר מכיסו והניחם על השולחן. כעבור דקות אחדות הפסיקו הלה ואמר לר' לייב: "קח את הכסף. רק אמור לי מה הרב רוצה". ר' לייב הסביר את מצוקת הבחורים הכלואים באיטליה. ראש המאפיה טלפן לכמה מקומות והבטיחם שהענין סודר, והבחורים שוחררו.

רבי אהרן אמר לר' לייב להציע להם את הכסף פעם נוספת. להפתעתם אמר ראש המאפיה: "איני רוצה את כספכם, רוצה אני ברכה". ראש הישיבה הרהר רגע ואמר לר' לייב למסור לו כדברים האלה: "אני מברך אותו שימות על מיטתו". ר' לייב נאלם מרוב פחד, שבעיניו היתה זו קללה יותר מברכה. "אמור לו", חזר רבי אהרן. מסר ר' לייב את דברי רבו, וראש המאפיה צחק בשמחה: "זוהי ברכה! זוהי ברכה!"

כשיצאו שאל רבי אהרן את תלמידו: "מנין היה לך האומץ להיכנס לגוב האריות בלי לירא לנפשך?" השיב ר' לייב: "אלך אחר ראש הישיבה לכל מקום ולכל שליחות שיבקש, כמו שאמרה רות לנעמי, אל אשר תלכי אלך".

לימים ניסתה כנופיה מתחרה לרצוח את ראש המאפיה. הוא נפצע, אך ניצל והבריא, ומת על מיטתו כעבור שנים רבות, כברכת רבי אהרן. שנים אחדות אחר המעשה, כשכבר נסתלק רבי אהרן ובנו רבי שניאור מילא את מקומו, עצרה לימוזינה מהודרת ליד ביתו של רבי שניאור, וחבורה מראשי המאפיה נכנסה אל הבית. רבי שניאור נבהל ושאלם מה רצונם. הסבירו שבאו עם ראשם, שעלה זה מקרוב לגדולה אחר מות אביו. אמר הלה: "אבי מת על מיטתו בזכות ברכת אביך. באתי לבקש את הברכה שקיבל אבי". רבי שניאור לא ידע מה ישיב, ולבסוף אמר: "צר לי, אינני גדול כאבי, ואין בברכותי הכח שהיה בברכותיו..." [מפי הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א, ראש ישיבת סלבודקה בבני ברק ותלמיד רבי אהרן, בהספדו על ר' לייב.]

מרן הגר"א קוטלר זצ"ל עם הגרב"ד ליבוביץ זצ"ל

* * *

פעם נשאל ר' לייב ע"י אחד מבני קהילתו האם מותר לבנים לשחק שחמט. השיב ר' לייב: "שחמט הוא משחק שמחדד את המח. ידוע שהרבה רבנים משחקים במשחק זה. פעם אחת הלכתי עם רבי אהרן קוטלר לבקר חולה בבית חולים, ורבי אהרן שיחק עם החולה בשחמט".

ע"פ ספר לב האדי, תולדות חייו של הגאון רבי לייב היימן זצ"ל

המשך מעמוד 2 שרכבו על הגמלים, שלקיחת אדם מתורגמת לעולם בלשון "דבר".

כל עיקר הראיה בנויה על ההנחה שאליעזר היה צריך לאחוז הגמלים בחבל ולידד אותם פעם בפעם, ולכן לפי כלל המעט צרי הו"ל לתרגם "ונסיב", ולמה תרגם "ודבר". אולם לפי דברי המעט צרי עצמו, כל שהבהמות הולכות לפניו או לאחריו מתרגם "דבר", ואינו מתרגם "נסב" אלא כאשר מחזיק הבעל חי בידו או אוחזו בחבל, וכמו באיל שנאחז בסבך שתרגם "ונסיב ית דיכרא" (כב, יג). והנה דרך שיירות גמלים שקושרים אותם זה אחר זה בשורה, והמנהיג אוחז רק בראשון, והשאר הולכים אחריו מאליהם. וזו צורת הנהגה, לא משיכה, וראוי לה לשון "דבר". ומה שכתב "פשיטא שהיה צריך לאוחזם בחבל", אמת שלוקח בחבל את הגמל הראשון, אבל לא בדרך משיכה, רק דרבנות.

ואף אם נודה שלשון "דבר" רומזת לאנשים שהלכו עמו, הרי מקרא מלא הוא (כד, לב) "ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו". ומה הוסיף לראיה מהתרגום על מה שכבר מפורש בפסוק שהיו שם אנשים אתו? ואין בזה ראיה למנין עשרה כלל, שהרי כדי ליישב את לשון "ודבר" אין צורך ברוכב על כל גמל וגמל. די בכך שהיו עמו אנשים שהנהיגו את הגמלים, שכל שיש אנשים אחרים בשיירה שוב אין זו לקיחה ביד, ואין שייכת בה לשון "ונסיב" אלא לשון "ודבר" בלבד.

בכבוד, *אשר רות*

* * *

דברי האג"מ על כוונת ז' רקיעים

בגליון חיי שרה העיר הרב צבי הירש הכהן מובשוביץ שליט"א על מה שכתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באג"מ (או"ח חלק ה סימן ה) שהענין לכוין במילת 'אחד' על שבעת הרקיעים "זה לא הוזכר בשום מקום ואין להוסיף מעצמנו", ולכאורה תמוה שהרי להדיא הוזכר בבית יוסף שם בשם הסמ"ק וצ"ע.

וחכ"א שליט"א אמר שיש לפרש שהדגש בדברי האג"מ הוא על תיבת 'בכל', "שיתכוונו בכל שבעת הרקיעים, זה לא הוזכר בשום מקום". כלומר, עצם הכוונה לשבעה רקיעים אכן הוזכרה בסמ"ק, אבל לכוון בפרטות בכל אחד ואחד מהם, ואולי אף בשמותיהם וסדרם, זה לא הוזכר.

בברכה, *שמואל הרקובי*

* * *

תורת שם ותורת אברהם

בגליון לפרשת וירא 'עלה חכמה' הובאו דברי המשך חכמה (בראשית כב, יד) בביאור המדרש ששם קרא לירושלים "שלם" ואברהם קראה "יראה", ששם הצטיין בתיקון המדות שעיקרן בלב, ואברהם בזיכוך המושכלות שעיקרן במוח. ורציתי להוסיף שתי הערות.

א) כתיב "ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין" (בראשית יד, יח), ופירש רש"י, "והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו". ונראה שלא לחנם הזכיר הכתוב כאן שהיה מלך שלם, הוא השם שקרא שם לעירו, כמבואר במדרש שהביא המשך חכמה. שיסוד עבודתו של שם, וכן תכלית עירו, היה כפי שמורה השם "שלם", וכלשון המשך חכמה, "שכל המין האנושי הוא אדם אחד, וכל אחד הוא אבר מאברי האדם הגדול, וכל אחד נצרך לחברו, מושפע ומשפיע זה מזה, וכולם כאחד נושאים קיום מין האנושי ונצחיותו". ולכן יצא לקראת אברהם בשובו ממלחמת ארבעת המלכים, להראות שהוא שלם עמו ואין בלבו עליו על הריגת בניו.

ב) כתיב "וישב אברהם אל נעריו" (בראשית כב, יט), ואיתא במדרש (בראשית רבה נו, יא), "ויצחק היכן הוא, רבי ברכיה בשם רבנן דתמן, שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה". וצריך עיון, הלא מן הסתם למד יצחק תורה מאברהם עצמו, ומה נשתנה אחר העקידה ששלחו ללמוד דוקא אצל שם.

ולפי דברי המשך חכמה הנ"ל מובן היטב. שהרי עד העקידה לא מצינו ביצחק שהתערב עם הבריות, זולת מה שרדפו ישמעאל, ועבודתו היתה בהתבודדות עם קונו, וכמו שמצינו בו שיצא לשוח בשדה, ועלה בעיון שכלו להתדבק בה' עד שעמד בנסיון העקידה והיה מוכן להיות עולה תמימה. ולכן למד עד אז דוקא אצל אברהם אביו, שזו היתה עיקר עבודתו. אבל בשובו מן העקידה היה אברהם מהרהר שהיה לו להשיא את בנו, עד שבישרו הקדוש ברוך הוא שנולדה רבקה בת בתואל, כמו שפירש רש"י (בראשית כב, כ). נמצא שהעקידה היא שהכניסה את יצחק לפרשת השידוכין, וכהכנה לחיי הנישואין הוצרך לעסוק בתורת שלמות המדות ואיחוד הלבבות, ולכן נשלח אז ללמוד דוקא אצל שם.

וכן מצינו ביעקב, שבדרכו לבית לבן נטמן בבית עבר ארבע עשרה שנה (רש"י בראשית כח, ט), ומקובל לבאר שהוצרך לכך כדי להתחזק בתורה קודם ירידתו לגלות בבית לבן. ולפי הנ"ל יש להוסיף, שכל שנותיו בבית אביו היה "איש תם ישב אהלים" (בראשית כה, כז), ועיקר עבודתו היתה להשיג את מעלת תורת אברהם. אבל ביציאתו לחרן, שהיתה לתכלית הנישואין, וגם הוצרך שם לשאת ולתת עם לבן ואנשי חרן בעניני דרך ארץ, הוטל עליו להשתלם במדות ובעניני בין אדם לחבירו, ולכן נתעכב בדרכו ללמוד דוקא בבית עבר, שהצטיינו שם במסורה זו.

אלישע טענבוים

עלה עלים

פרח מטה אהרן

במשך השנים נדפסו בגליונות 'עלים' ו'מאור הזית' דברי תורה, הלכה והנהגה רבים ממרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן זצ"ל. בעירנו לייקוואוד, העיר שבנה ראש הישיבה לתורה, דין הוא שדברי מרן יידרשו בראש. כולם שמורים באתר המכון (alehzayis.com), והרי הרשימה לפניך, ס"ד ענינים כמנין השנים שחלפו מאז הסתלקותו:

חידו"ת

א. ביאור ב"למען ייטב לי בעבורך" בשם האדמו"ר מנאווואמינסק זצ"ל, מכתבו של הרב יחזקאל שניאור אסטרייכער. ("קול עלה", וירא תשפ"ז)

ב. ביאור הלשון "ונגשו הכהנים" בפרשת עגלה ערופה, ע"פ משנת רבי אהרן על התורה. (מאור הזית, שופטים תשפ"ו)

ג. יסוד שבימי הבחרות תלמוד תורה קודם אף למצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, ע"פ ספר נשמת המועדים מאת הרה"ג ר' ישכר ויסברג זצ"ל. (בהעלותך תשפ"ד)

ד. עוד בענין ביטול תורה למצוה עוברת, מכתבו של הרב אריה מלכיאל קרופני. (קרח תשפ"ד)

ה. חידוש במצוה הבאה בעבירה בלולב הגזול ביום טוב שני, מאת הג"ר שמחה אברהם שעפס זצ"ל. (האזינו-סוכות תשפ"ג)

הגר"א קוטלר זצ"ל בחתונת הגר"ש קמנצקי שליט"א

ו. בענין "מפי כתבם" מתוך דברי מורינו ראש הישיבה הגאון רבי אריה מלכיאל קוטלר שליט"א בספר נר זכריה. (במדבר תשפ"ג)

ז. הגדרתו בדין פסיק רישא, לענין שמיעת לשון הרע, ע"פ ספר חפץ חיים עם ביאור מאור ישראל מאת הרב ישראל סולני שליט"א. (תזריע תשפ"ד)

הלכה

ח. יד ימין בנטילת ידים ובתפילין, מאת הרב הלל שמעון שימאנאוויטש, ומכתבי הרבנים שלום דוב האכמאן, מנחם מנדל אייבערמסאן וראובן גרשון. (בהעלותך תשפ"ד; ובמדור "קול עלה", שלח וחקת תשפ"ד)

ט. ברכה ותפילה בבית החולים מפני הנקיות, ששלח לשאול על כך את הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, ע"פ ספר לב הארי. (תולדות תשפ"ג)

י. מקלחת במקום תשעה קבין, ע"פ ספר בני אברהם מאת הרב מנחם מנדל אייבערמסאן שליט"א. (תולדות תשפ"ג)

יא. תפילת הדרך בזמנינו, ודין ברכה הסמוכה לחברתה, ע"פ קונטרס תפילת הדרך מאת הרב אהרן שטויבער שליט"א, ובמדור האנגלי מאת הג"ר יעקב אפרים הכהן פארכהיימער שליט"א. (ראה תשפ"ב)

יב. אכילת קצה הלחם, מכתבו של הרב יעקב קאפעלנער ממאנסי. ("קול עלה", ויצא תשפ"ג)

יג. ספק שיעור כזית לברכה אחרונה, מעשה בשטרודל, מזכרונות הג"ר יחיאל יצחק פאר זצ"ל, ומכתבו של הרב דוד בלויא. (במדור האנגלי, תרומה תשפ"ה; ובמדור "קול עלה", תצוה תשפ"ה)

יד. בענין זמן פלג המנחה, מאת הרב משה ברוך קופמאן. (קדושים תשפ"ב)

טו. שהיוצא לדרך לצורך פרנסת ביתו נחשב שליח מצוה, מפי הרב דוד קלוגמאן, ומכתבו של הרב גבריאל כהן מלונדון. (מאור הזית, נח תשפ"ו; ובמדור "קול עלה", וירא תשפ"ו)

טז. עיקר הבלעך הוא כיסוי הכפתורים, ע"פ ספר מה נדבר, שיעורי הג"ר משה היינעמאן שליט"א בעריכת הרב יהודה הלוי העבער שליט"א. (תולדות תשפ"ג)

יז. פורס מפה ומקדש כשחל שמחת תורה בערב שבת, ע"פ ספר שערי מועד מאת הרה"ג ר' שאול כ"ץ שליט"א, בשם הג"ר שלמה מילר שליט"א. (כי תשא-שושן פורים תשפ"ה)

יח. קידוש והבדלה בישיבה מיושב, ע"פ ספר מה נדבר. (תולדות תשפ"ג)

יט. משקאות קלים אינם חמר מדינה, ע"פ ספר בני אברהם. (תולדות תשפ"ג)

כ. חיתוך שתי החלות של לחם משנה כדעת הגר"א, וחלוקת החלה למסובין קודם שיטעם הבוצע, ע"פ ספר מה נדבר. (תולדות תשפ"ג)

כא. אכילת חמין בשבת למי שמזיק לו, וסעודה שלישית עד ארבעים דקות אחר השקיעה, ע"פ ספר מה נדבר. (תולדות תשפ"ג)

כב. שיטתו בצאת השבת תשעים דקות, בדברי הרב משה ברוך קופמאן. (מקץ-חנוכה תשפ"ג; וארא תשפ"ו)

כג. שיטתו באמירה לעכו"ם, מאת הרב משה ברוך קופמאן. (במדור האנגלי, תולדות תשפ"ג)

כד. אמירה לעכו"ם בשינוי במקום מצוה, ע"פ ספר זמני ישראל להגר"י טפלין שליט"א, מכתבו של הרב מנחם מנדל אייברמסאן שליט"א. ("קול עלה", עקב תשפ"ה)

כה. פתיחת קופסאות שימורים בשבת, ע"פ ספר בני אברהם. (תולדות תשפ"ג)

כו. שיעור יד סולדת בו ק"כ מעלות והנסיון שעשה בישיבה, וקפה נמס בכלי שלישי, ע"פ ספר מה נדבר. (תולדות תשפ"ג)

כז. שאיבת מים מן המיחם בשבת, מזכרונות הג"ר יחיאל יצחק פאר זצ"ל, ומכתבו של הרב נתנאל לוריא. (במדור האנגלי, תרומה תשפ"ה; ובמדור "קול עלה", תצוה וכי תשא תשפ"ה)

כח. נטילת ויטמינים בשבת, ע"פ ספר מה נדבר. (תולדות תשפ"ג)

כט. ביאורו למנהג העולם לסמוך על צורת הפתח בעירובין, ע"פ ספר רשויות לשבת מאת הרה"ג ר' חיים צבי הכהן שליט"א. (תולדות תשפ"ג)

ל. הכשרת תנור חמץ לפסח, מאת הרב שלמה י. האבערפעלד שליט"א בקובץ אם תעירו. (תולדות תשפ"ג)

לא. ספירת העומר אחר צאת הכוכבים לר"ת, במדור "המנהגים" מאת הרב משה ברוך קופמאן, ע"פ ספר הלכות פסח להג"ר שמעון איידר זצ"ל. (שמיני תשפ"ה)

לב. פתיחת ברז המים החמים ביום טוב, משיעורי הלכה של הג"ר שמואל פעלדער שליט"א. (תולדות תשפ"ג)

לג. חימום מים ביום טוב שחל בערב שבת לרחיצת פניו וידיו לכבוד שבת, מפי הג"ר שלמה מילר שליט"א, מכתבו של הרב יהודה געשטעטנער מטורונטו, עורך ספר שבת שלמה. ("קול עלה", ויצא תשפ"ג)

לד. מסירת מודעא בערב ראש השנה למנהגי מצוה, דברי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לפניו, מאת הרב יהודה פינקלשטיין בקובץ אם תעירו. (תולדות תשפ"ג)

לה. תפילת ראש השנה ויום הכיפורים מן התורה אף לדעת הרמב"ן, בשם הסבא מסלבודקה, מכתבו של הרב שלמה דוב לעפקאוויטץ. ("קול עלה", ויצא תשפ"ג)

לו. קול התקיעה וצורת השברים, משיעורי הלכה של הג"ר שמואל פעלדער שליט"א. (תולדות תשפ"ג)

לז. הוראותיו ביום הכיפורים תשי"ח כשחלו בני הישיבה, במכתבו של הרב שניאור ב"ר יצחק שרגא קוטלר. ("קול עלה", וישלח תשפ"ג; ועוד במקץ-חנוכה תשפ"ג)

לח. כזית בסוכה בליל ראשון כשיורדים גשמים, ממכתב הג״ר שמואל אביגדור פייוועלזאן זצ״ל בקובץ אם תעירו. (תולדות תשפ״ג)

לט. האם נהגו בקלעצק להדליק נר חנוכה ב״זמן של רבי אהרן״, מאת הרב משה ברוך קופמאן. (וישב תשפ״ב)

מ. מי שהסיח דעתו באמצע קריאת המגילה, משיעורי הלכה של הג״ר שמואל פעלדער שליט״א. (כי תשא תשפ״ב)

מא. תשובתו משנת תשי״ט שנתגלתה לאחרונה בענין מריטת עופות במים חמים, נמסרה ע״י הרב משה דמביצר ממכון משנת רבי אהרן. (תולדות תשפ״ג)

מב. המתנה בין בשר לחלב רוב שעה ששית, מכתבי הרב הלל שמעון שימאנאוויטש והרב שניאור ברי״ש קוטלר, וע״פ ספר סדר החיים מאת הרב חיים בלוט שליט״א. (קרח וחקת-בלק תשפ״ג; דברים תשפ״ו)

מג. זיעה בתנורים שלנו, ובישול בשר וחלב בתנור אחד, ע״פ ספר משנת יצחק מאת הג״ר יצחק יעקב קוזלוביץ שליט״א. (תולדות תשפ״ג)

מד. איסור גילוח במכונות, מספר פני זקן, מכתבו של הרב פנחס שלבי. (״קול עלה״, ויצא תשפ״ג)

מה. וסת מעוברת ומינקת בזמן הזה, ועקירת וסת ההפלגה, ע״פ ספר וסתות בהלכה מאת הרב יצחק זילבער שליט״א. (תולדות תשפ״ג)

הגר״א קוטלר זצ״ל בחתונת הגר״י עבאדי זצ״ל

מו. טבילה בשלג, ע״פ ספר פאר התורה מאת הרה״ג ר׳ יששכר הרצקא שליט״א. (חקת תשפ״ה)

מז. מילה שזמנה ספק ביום טוב שני, ע״פ ספר הברית מאת הג״ר משה בונים פירוטינסקי זצ״ל. (שבועות-נשא תשפ״ד)

מח. קביעת מזוזה בבית שכור תוך שלשים יום, ע״פ ספר אור השלחן מאת הרה״ג ר׳ אהרן (יחיה) עזר שליט״א, ומכתבי הרבנים הגאונים הרב יוסף אהרן הלוי ליכט, הרב יצחק בדוש, והרב שניאור קוטלר שליט״א. (ואתחנן, עקב, ראה וכי תצא תשפ״ג)

מנהג

מט. מעשה בניגון ברכת כהנים בחג השבועות תשכ״ב, מכתבו של הרב שניאור ברי״ש קוטלר. (״קול עלה״, חקת-בלק תשפ״ג)

נ. אמירת ״אב הרחמים״ בשבת מברכים אייר, מאת הרב משה ברוך קופמאן ע״פ ספר נוהג בחכמה, והרב יעקב מרדכי פנדל. (תזריע-מצורע תשפ״ג ותשפ״ה)

נא. שלא דקדק לגמור את ההלל בליל הסדר קודם חצות, בתגובת הרב משה ברוך קופמאן למכתבו של הרב שמואל מאיר טברסקי, ע״פ ספר הלכות פסח להגר״ש איידר זצ״ל. (אחרי מות-קדושים תשפ״ו)

נב. אמירת ״מסוד חכמים״ ביום שני של ראש השנה, ונטילת לולב קודם התפילה, במדור ״המנהגים״ מאת הרב משה ברוך קופמאן, ע״פ ספר נוהג בחכמה. (ראש השנה-האזינו וסוכות תשפ״ה)

נג. פדיון הבן ביום ל״ב לצאצאי החתם סופר, ע״פ ספר הליכות משה מאת הרב משה צבי אריה הכהן טשעסיר שליט״א. (בא תשפ״ד)

מוסר והשקפה

נד. שלמות בכתרה של תורה, שלא יאבד אפילו לילה אחד, ע״פ ספר רוח אליהו, שיחות הג״ר אליהו שוויי זצ״ל. (תולדות תשפ״ג)

נה. שהתורה היא ״מציאות״, ע״פ ספרו של הג״ר חיים ליב עפשטיין זצ״ל. (במדור האנגלי, במדבר-שבועות תשפ״ה)

נו. ביאורו בנסיעתם מהר סיני ״כתינוק הבורח מבית הספר״, מתוך ספר אורחות חיים להג״ר חיים ליב הלוי עפשטיין זצ״ל. (פקודי תשפ״ה)

נז. מפני מה לא נצטווינו בזכר למעמד הר סיני, ע״פ ספר רוח אליהו, ומכתבו של הרב אריה ליב לופיאנסקי מירושלים. (מאור הזית, ואתחנן תשפ״ו; ובמדור ״קול עלה״, עקב תשפ״ו)

נח. יסוד המסורה, האימון שבין אב לבנו ובין רב לתלמידו, ע״פ ספר רוח אליהו. (תולדות תשפ״ג)

נט. רוממות האבות הקדושים וחובת המחנך, ע״פ ספר רוח אליהו. (תולדות תשפ״ג)

ס. שליטת הגוף, ראשו של עשו שנקבר במערת המכפלה, ע״פ ספר רוח אליהו. (תולדות תשפ״ג)

סא. ״מחשבת מוסר״, כמה גדול כח המוסר, שציוותה תורה לזכור את מעשה מרים אף שכבודה נפגע בכך, ע״פ משנת רבי אהרן על התורה. (במדור האנגלי של מאור הזית, כי תצא תשפ״ה)

סב. טעם נסיעות ראשי הישיבות לצורך פרנסת הישיבה, כעין גלות לכפרה על פגיעה בכבוד התלמידים, ע״פ ספר שירת הלוי על התורה מאת הרב משה הלוי באמבערגער שליט״א. (שופטים תשפ״ה)

סג. דעתו בקביעת יום זכרון לחורבן יהדות אירופה, מאת הג״ר חיים ליב הלוי עפשטיין זצ״ל והרב משה ברוך קופמאן. (פינחס תשפ״ב)

סד. יום פטירתו והלוויתו, מפי מי שנהג ברכבו של הגאון רבי יצחק הוטנר זצ״ל אחר המטה, הרב ראובן סאוויץ. (מאור הזית, במדור האנגלי, תולדות תשפ״ו)

continued from page 8 of *sefirah* to be certain that the *omer* was not counted before that time. (see Rav Shimon Eider *Halachos of Pesach*, *Noheg Bachochmah*)

Mishe'yakir on Shavuos Morning: Rav Aharon reportedly entered the *beis medrash* with his *tallis* on Shavuos morning forty-eight minutes before *neitz*. The various opinions for *mishe'yakir* currently posted on the yeshiva *luach* — thirty-six and forty-two minutes before sunrise — are from later sources. (heard from Rav Eliezer Stefansky, see *Noheg Bachochmah*)

Fast days/Tishah B'Av: Since *taaneisim* are *d'Rabbanan*, Rav Aharon did not require people to wait seventy-two minutes to break their fast (even Tishah B'Av). Generally, the *zman* was fifty minutes after *shkiah*. However, Rav Aharon reportedly allowed a weak person to eat forty minutes after *shkiah* (it is unclear whether he differentiated between the summer and the winter or between Tishah B'Av and other fast days). When Tishah B'Av fell on *motzaei Shabbos*, Rav Aharon instructed his people to put on their Tishah B'Av shoes after fifty minutes (heard from Rav Eliezer Stefansky).

עלה דרך

Moreinu Harav Aharon Kotler zt"l - Inyanei Zmanim

Rav Moshe Boruch Kaufman, Machon Aleh Zayis

Over the past two decades, I have spoken to many of Rav Aharon's talmidim on the topic of zmanei hayom. I also read some of these pesakim printed in various kuntreisim.

Gra vs. Rabbeinu Tam: The Gra disagrees with Rabbeinu Tam and says that his opinion runs counter to the *metzius*. Rav Aharon said that even so, Rabbeinu Tam's opinion cannot be dismissed. On the other hand, as Rav Aharon told Rav Chaim Druk (author of *Oros Chaim*), the Gra's questions on Rabbeinu Tam's view are difficult to answer; therefore, both opinions must be followed (heard from Rav Moshe Heineman).

Safek Sfeika: Although Rav Aharon established a *safek* between Rabbeinu Tam and the Gra, he was not lenient during the period considered by the Gra to be *bein hashmashos* (unlike Rav Moshe Feinstein, who was lenient at times up to nine minutes after *shkiah* [*Teshuvos Igros Moshe*, *O.C.* Vol. 4 #62]).

Rav Moshe Heineman *shlita*

Krias Shema—Magen Avraham vs. Gra: Rav Aharon maintained that one should say *Shema* in accordance with the opinion of the *Magen Avraham*, but that the *zman* of the Gra, which is later, should also be listed on the *luach*. Rav Aharon held that the opinion of *Magen Avraham* must be followed primarily by those who adhere to Rabbeinu Tam's view that nightfall is seventy-two minutes after sunset. Rav Aharon found it ironic that communities in Eretz Yisrael are stringent with *Magen Avraham* even though they don't generally follow Rabbeinu Tam (see *Mishnas Rav Aharon*, *O.C. Siman* 2, postscript).

Maariv: Rav Aharon would not daven *maariv* before nightfall. Even on *leil Shabbos* he ruled that *maariv* begins at the time of *tzeis hakochavim*. However, in this regard he *paskened* that *tzeis hakochavim* is fifty minutes after *shkiah*. The *yeshivah* indeed davens *maariv* at fifty minutes. Only when Asarah B'Teves falls on a Friday is *maariv* for Shabbos advanced to forty minutes after *shkiah* (see *Noheg Bachochmah*).

Seudah Shelishis: Rav Aharon permitted one to wash for *seudah shelishis* up to thirty minutes after *shkiah*. After that time, it may already be *tzeis hakochavim* of the Gra. Some report that Rav Aharon allowed one to wash until fifty minutes after *shkiah* but that leniency has no basis. (see *Z'manei Yisrael*, Rav Yisrael Taplin)

Motzaei Shabbos: Rav Aharon held that on *motzaei Shabbos* it is proper to wait ninety minutes after *shkiah* before performing *melachah d'Oraysa*. If *maariv* finished before that time (e.g. when *Vihi Noam* was omitted), he waited for *havdalah*. For a *melachah d'Rabbanan* seventy-two minutes is sufficient (heard from Rav Moshe Heineman).

Even in the case of a mitzvah, Rav Aharon would not allow a *melachah d'Oraysa* before ninety minutes. If someone needed to leave the *yeshivah* before ninety minutes on *motzaei Shabbos Chanukah*, Rav Aharon instructed him to appoint a *shaliach* to light for him after ninety minutes rather than to light himself before leaving (heard from Rav Eliezer Stefansky).

Milah: Regarding *milah*, Rav Aharon held that seventy-two minutes is sufficient to declare nightfall. As such, a baby born Friday night seventy-two minutes or more after *shkiah* may have his *bris* the next Shabbos. However, if the baby was born any time before seventy-two minutes, it could not be considered born definitely on Shabbos. Rav Aharon ruled that the *bris* for such a baby should be performed on Sunday. But if a baby is born any time after *shkiah* on Friday night or *motzaei Shabbos*, the *bris* is also pushed to Sunday.

Milah on Yom Tov Sheini: A baby born *bein hashmashos*, and the day of the bris falls on *Yom Tov sheini*, Rav Aharon *paskened* that the *bris* is performed on that day (besides for the 2nd day of Rosh Hashanah). This is in accordance with the opinion of the Noda B'Yehudah. However, it is unclear precisely when the birth must be, to permit the *bris* on *Yom Tov sheini* (see *Mishnas Rav Aharon* O.C. #11).

Ner Chanukah: As is well known, Rav Aharon held that the optimal *zman* for lighting *ner Chanukah* is twenty to twenty-five minutes after *shkiah*, since then a person can still fulfill the opinion of the Rambam and the Gra who rule that one must light within thirty minutes of *shkiah*. See my article "Was There a Rav Aharon Zman in Kletzk?" (*Alim Vayeishev* 5782).

Sefiras Ha'omer: Rav Aharon was careful not to count *sefirah* before seventy-two minutes after *shkiah*, in accordance with the opinion that *sefiras ha'omer* is *d'Oraysa* even nowadays. To avoid omitting *sefiras ha'omer* when he davened *maariv*, he delayed *maariv* a few minutes throughout the days *continued on page 7*

Mareches Alei Deshe | הרב משה געלבטוך | הרב שלמה זלמן פרייס | הרב צבי אריה פינקלשטיין | הרב מרדכי שיין | הרב יעקב יהודה דאוויד | הרב שי טחן | הרב שמעון פירסט זצ"ל